

UNA APROXIMACIÓ A LA VISIÓ POLÍTICA DE LA GUERRA EN TUCÍDIDES I MAQUIAVEL

VICENÇ PEDRET I CLEMENTE
Societat Catalana de Filosofia

La guerra forma part d'una realitat política que han experimentat en les seves pròpies carns Tucídides i Maquiavel. Tots dos han patit una guerra civil, han raonat dialogant amb el passat i amb els fets històrics, tots dos han escrit història i filosofia política a partir de fets històrics i han proporcionat una visió clara del comportament polític de l'home. Tots dos s'atreveixen a teoritzar sobre què cal fer, i ens permeten una lectura global i transversal de les seves idees, que es complementen i s'amplifiquen. Però per Tucídides i Maquiavel, la guerra és un art que cal estudiar com una part del sistema polític que, en base a la història, els permet descriure la realitat política i que es pot conèixer a partir de les reflexions que ens proposen a *Guerra del Peloponès*¹ o a *Discursos sobre la primera dècada de Titus Livi*² i *L'art de la guerra*³, on hi ha moltes reflexions pràctiques sobre tàctiques i estratègies fruit de l'experiència directa.

1. TUCÍDIDES, *Història de la guerra del Peloponès*, Barcelona: Fundació Bernat Metge; llibres I a V, text revisat i traducció de Jaume Berenguer; llibres VI a VII, text revisat i traducció de Manuel Balasch.

2. NICOLÁS MAQUIAVELO, *Discurso sobre la primera dècada de Tito Livi*, Buenos Aires: Losada, 2004.

Tucídides apareix com a fundador d'aquesta via d'estudi que proposa reflexionar sobre la política a partir de consideracions historiogràfiques i refundre en un sol text història i filosofia política. La *Guerra del Peloponès* té indubtablement dos nivells de lectura: la descripció objectiva dels fets històrics i les reflexions polítiques. Tucídides viu activament com a home polític els fets més rellevants de la primera part de la guerra civil, i hi participa com a general en una de les seves accions bèl·liques. És exiliat per haver-hi fracassat i es posa a escriure quan la seva formació vital li ho permet. Aquest mateix recorregut personal, amb les especificitats pròpies de cada època, el retrobarem en Maquiavel, que també viu activament com a home polític els conflictes de la Florència de principis del s. XVI, i actua a primera línia com a secretari de la conselleria. Maquiavel, com Tucídides, acaba exiliat de la política i aprofita per escriure obres polítiques (*Discorsi, Principe*), i històriques (*vita di castruccio Castracane di Lucca, Istorie Fiorentine*), però en aquest cas, per separat. Els paral·lelismes amb Tucídides, de qui coneix perfectament l'obra, dos mil anys després, són evidents.

La visió de la realitat política dels dos autors passa per considerar la cobdícia i l'ús de la força com a principis rec-tors de la naturalesa humana. El potencial ús de la força porta a dues tendències naturals: una tendència destructiva a fer la *guerra*, i l'altra, cooperativa, a fer *aliances*. Aquestes dues menes d'interaccions seran les que configuren les relacions entre homes i ciutats. Tucídides i Maquiavel s'esforcen a donar regles de comportament que pretenen orientar cap a la pau i l'estabilitat, a través de les aliances, intentant

3. NICOLÁS MAQUIAVELO, *El príncipe, Del arte de la guerra, Discursos sobre la primera década de Tito Livio, Vida de Castruccio Castracani, Discurso sobre la situación de Florencia tras la muerte del joven Lorenzo de Médicis*, Madrid: Gredos, Madrid, 2011.

estabilitzar les relacions, i amb la guerra, intentant obtenir la victòria per recuperar l'estat d'equilibri.

La guerra és un element més del sistema polític. La idea força, l'element central que cal sempre tenir present i que tots dos autors s'esforcen a fer constar és que *si es vol la pau s'ha d'estar preparat per la guerra*. La pau és fràgil i cal estar sempre a punt per si la guerra acaba sent una opció real per als adversaris. Estar preparat té un efecte dissuasiu real. La guerra és sempre l'últim recurs, però és una realitat i, en definitiva, és una indesitjable lluita per la pau. Per això Tucídides vol deixar clar que quan el conflicte armat esdevé inevitable, *la guerra és un accident lamentable*: la guerra és imprevisible, absurda, dolorosa, irracional i catastròfica. Per això cal sempre saber què ens espera quan no sabem mantenir la pau, encara que sembli obvi.

Pel que fa a *les causes de la guerra*, tant Tucídides com Maquiavel coincideixen que la guerra serà una conseqüència de la cobdícia de l'home quan empra la força i tindrà dos motius: un defensiu i un ofensiu. La cobdícia d'uns provoca la legítima defensa dels altres. Tucídides hi afegeix que la bilateralitat donarà conflictes majors que la multilateralitat.

La *preparació de la guerra* és per ambdós autors fonamental. Tucídides insisteix a no parar de negociar, prioritzar sempre la pau, i alhora exercitar-se per la guerra. I sobretot, no vacil·lar a l'hora d'actuar quan finalment s'ha pres la decisió de combatre. Maquiavel, més pragmàtic, insisteix a mesurar les pròpies forces en tres aspectes: termes econòmics, lleialtat de les tropes i armament.

Tucídides insisteix molt particularment en les relacions amb l'enemic. Cal anticipar-se, *conèixer-lo*, no menystenir-lo, no fer-li concessions, tenir-ne molta informació i no deixar-se enganyar per les aparences. Tots són factors clau per afrontar el combat.

Arribats al moment inevitable de fer la guerra, Tucídides i Maquiavel analitzen a fons les *estratègies militars* que cal

emprendre i sobretot les que s'han d'evitar. Tucídides pren molta cura a advertir-nos *que una bona previsió i planificació de la guerra és fonamental*. Maquiavel parla de virtut, prudència i fortuna. Malgrat que cal tenir clar que el resultat no està determinat, ja que intervenen molts factors, calen bones planificacions que no siguin massa ambicioses i que facilitin encerts i evitin errors propis. *L'execució és encara més important*, ja que de res serveix una bona planificació si no s'executa correctament o si és impossible d'executar. I actuar a temps és crític, així com no desapropitar oportunitats quan es presenten. Tucídides completa aquests principis amb una sèrie de consells tàctics: fer servir la revolta dels aliats com a estratègia per afeblir l'enemic, dividir les forces de l'enemic per guanyar cada part per separat, només conquerir el que es pot consolidar i preparar la defensa com més aviat millor. Maquiavel n'hi afegeix uns quants: mai arriscar-se només amb una part de les forces, mai fer dues grans guerres alhora, mai defugir el combat quan l'enemic t'hi obliga, les guerres de conquesta han de ser breus i fortes, es pot fer servir l'engany, i és millor fer la guerra lluny.

Tucídides analitza molt particularment *el paper dels combatents*, element central de la guerra. Per ell, el soldat ha de tenir resolució, punt d'honor i disciplina per resistir a qualsevol preu. La *disciplina* és fonamental per permetre la unitat d'acció i l'eficàcia dels homes en el combat. El *punt d'honor* permet resistir més enllà del dolor i de la por. I la resolució és una barreja de sang freda i capacitat d'actuar mecànicament. També ens ofereix la seva concepció del necessari *coratge militar*, que per ell és innat i que ajuda molt si es posseeix, i també del coratge dels qui defensen la vida i la llibertat.

Maquiavel, en canvi, se centra quasi exclusivament en com ha de ser el *bon capità*. Els bons capitans són fonamentals per a l'èxit dels soldats, ja que infonen confiança en

la victòria. Han d'obeir correctament les ordres i assegurar així el bon funcionament de la cadena de comandament, han de mantenir les tropes ben entrenades i amb ànim per afrontar el combat, han de conèixer bé l'enemic i el terreny per evitar errors, han de saber imposar disciplina, castigant amb justícia i prudència.

Finalment, ambdós autors parlen a bastament de les tàctiques i les *característiques dels exèrcits* que vulguin afrontar el combat amb les màximes garanties de victòria. Per tots dos és bàsic que els exèrcits estiguin compostos per ciutadans. Desconfien molt del paper dels mercenaris. I emfatitzen la necessitat d'un bon ordre, disciplina i entrega dels combatents. Per tots dos és igualment important la unitat de comandament i l'esforç per estar ben entrenats. Tucídides exposa també la necessitat d'una bona logística, és a dir l'organització material, la importància dels diners i de la superioritat numèrica i tècnica. Maquiavel completa les seves reflexions amb altres regles sobre l'artilleria i la defensa.

